

Redvägs härad

246. Blidsbergs sn, kyrkan

Pl. 188

Litteratur: T 93. M. H. Hultin, Iakttagelser af fornlemningar under en resa genom Tveta och Mo härad af Jönköpings Län och Wartofta Härad af Skaraborgs Län [1856?], s. 18 (ATA); N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 217 (ATA); J. Roosval, Die Steinmeister Gottlands (1918), s. 222; E. Fischer, Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden (1920), s. 113; Kyrkoinventarium 1920 (ATA); H. Jungner, Anteckningar ¹³/₇ 1935, ³/₈ 1938 (ATA); G. Håkansson, Journal 4 [1938], s. 57 (ATA); I. Fredriksson, Svenska personnamnsstudier (1961), s. 201; S. A. Hallbäck, Medeltida dopfuntar i Sjuhäradsbygden (i: Från Borås och de sju häraderna 1966), s. 15f., 124, 142.

Äldre avbildningar: Djurklou, teckning i a.a.; S. Welin, tuschteckning för T 93 (VFA); Hallbäck a.a.

I Blidsbergs kyrkas kor står en medeltida dopfunt med runinskrift. Kyrkan är uppförd 1868, samtidigt som församlingens gamla, tidigt medeltida kyrka revs.

Dopfunten och dess runinskrift omnämnes första gången av M. H. Hultin på 1850-talet. Den uppges då finnas »vid kyrkan». Platsen preciseras icke. Den har tydligen varit undanskymd, ty föremålet har icke observerats av C. J. Ljungström (*Redvägs härad*, 1861). N. G. Djurklou, som besökte Blidsbergs kyrka 1869 och tecknade av funtens cuppa med inskriften, nämner heller ingenting om dess placering, vare sig i medeltidskyrkan eller i den nya kyrkan. Cuppan avbildas utan skaft och fot, fig. 367. Den nedersta vulsten saknas på teckningen. Det ser närmast ut som om cuppan vid Djurklous besök har stått ute, till någon del nersjunken i marken. Senare har K. Torin granskat den (*Västergötlands Runinskrifter* 3, 1888). Vid detta tillfälle synes funten av bilden att döma ha rehabiliterats och flyttats in i den nya kyrkan. Runinskriften har också granskats av H. Jungner vid ett par tillfällen 1935 och 1938.

Den kalkformiga dopfunten består nu av cuppa och skaft av gulaktig sandsten på en nygjord fotplatta; den gamla är inte bevarad. Skaftet har en gråare färgton. I sitt sålunda fragmentariska skick är funten 96 cm hög (cuppan 59 cm, skaftet 37 cm). Cuppans största diameter (24 cm nedanför brädden) är 71 cm, vid

Fig. 367. Vg 246. Blidsbergs sn, kyrkan.
Efter teckning av N. G. Djurklou.

brädden 52 cm. Skaftets diameter är nedtill 34 cm. Uttömningshål finns både i cuppan och skaftet, ehuru det nu är igenfyllt i cuppens botten invändigt. Skaftet har på mitten en kraftig rundstav. Cuppens nedre hälft har en dekoration runtom av rundstavar och mellan dem band med reliefhuggna sicksackornament. På cuppens övre hälft finnas konturerna till två arkadbågar ristade. Här finns plats för ytterligare 12–13 sådana bågar, men arbetet har tydligen avbrutits och sedan aldrig fullföljts. Det gäller möjligen även om runinskriften, som löper längs ett 90 cm långt stycke av cuppens överkant. Runorna äro 5–6 cm höga. Inskriften är på det hela taget tydlig.

Inskrift:

+ **pormoþr** : **giarþi** **bofi**
 5 10 15

»Tormod gjorde (dopfunten). Bove.»

Till läsningen: Läsföljden är osäker. Jag har valt att börja läsningen vid det korsformiga skiljetecknet. Inskriften kan emellertid också ha börjat med runföljden 14–17. Samtliga huvudstavar avslutas upptill och nedtill med korta tvärstreck, som erinra om den latinska bokstavsskriftens schatteringar. Sådana tvärstreck ha också de fyra korsarmarna i sk framför 1 **p**. Avståndet mellan runföljderna 1–13 och 14–17 är 96 cm. Här har aldrig funnits runor. Detsamma gäller den 11 cm långa remsan mellan 17 **i** och sk framför 1 **p**. Från nedre delen av bst till 1 **p** utgår snett nedåt höger en naturlig skåra. Bistavarna i 2 **o** och 15 **o** äro förmodligen avsedda att vara dubbelsidiga på samma sätt som i 5 **o**, men de äro djupa och tydliga endast till vänster om hst, till höger äro de endast antydde. I samtliga **r**-runor (3, 7, 11) ansluter bst icke till huvudstavens mitt; I. Fredrikssons beteckning av r. 3 och 7 med **r** är felaktig. 5 **o** har djupa, dubbelsidiga, uppåt höger riktade bistavar. **p**-runorna (1, 6, 12) ha genomgående medellång bst. Sk efter 7 **r** består av två tydliga punkter. 10 **a** har ensidig bst. Efter 13 **i** finns intet sk. 3 cm framför 14 **b** är en liten naturlig grop. — K. Torins läsning överensstämmer med ovanstående, men det förefaller Torin som om runristningen vore »på ena sidan alldeles utplånad». — På N. G. Djurklous teckning saknas bistavarna till 15 **o**. Även beträffande övriga runor är hans teckning mindre exakt. — H. Jungner uppfattar bistavarna i 2 **o** och 15 **o** som ensidiga.

Mansnamnet *Dormoðr* finns icke tidigare säkert belagt i någon svensk runinskrift men i en dansk, DR 150, samt några norska, NIyR 154, 245, 259, 273. Det har varit vanligt över hela Norden att döma av frekvensen både i isländska och i svenska och danska källor. Ett av de svenska beläggen hänför sig förresten till en *Thormoder i Blisberghe*, omfärdsman vid en marköverlåtelse i grannsocknen Dalum (SD ns 2116, år 1415).

Bofi är känt från åtskilliga runinskrifter (Sm 126, 153, 163, Sö 144, Ög 103, 113; ÖI Mörbylånga k:a nyfynd **bofi** nom.; DR 370, 390, 393, samtliga på Bornholm, och DR mō 30). Det har brukats företrädesvis på östnordiskt område och är vanligt i svenska och danska medeltida källor.

Genom runinskriften är dopfunten signerad, men vi känna inga andra arbeten av Tormods hand, varken signerade eller osignerade, och heller inga data för hans verksamhet. Vem Bove har varit eller vilken roll han har spelat vid funtens tillkomst, veta vi lika litet. Jungner har ett förslag: »T. gjorde funten, men runorna gjorde Bofi.»

Inskriften ger i och för sig inga säkra hållpunkter för en datering. Frånvaron av svarabhaktivokal i *Dormoðr* är ett ålderdomligt drag, likaså **o**-runans form med dubbla bistavar samt **r**-runan. Runtecknens utformning med schatteringar är däremot en påtaglig influens från latinsk bokstavsskrift. Schatteringar finnas också på några få av runorna på dopfunten från Hossmo kyrka, Sm 164.

Cuppens dekor visar på engelskt inflytande, och J. Roosval (*Die Steinmeister Gottlands*, 1918, s. 222) pekar på likheten mellan Blidsbergsfunten och en funt i Little Billing i England, som har daterats till Vilhelm erövrarens tid († 1087). Sådana tidigt engelskt influerade, västsvenska dopfuntar hänför han till tiden 1100–1175. Enligt vad I. Fredriksson uppger, skulle också F. Nordström hänföra Blidsbergsfunten till 1100-talet. »Av stilskäl vill man datera funten till århundradets senare del», säger S. A. Hallbäck (*Medeltida dopfuntar i*

Fig. 369. Fivlereds kyrkas storklocka. Detalj av det nedre skriftbandet. Foto S. Hallgren 1964.

Fig. 368. Fivlereds kyrkas medeltida storklocka med förment runinskrift. Foto S. Hallgren 1964.

Sjuhäradsbygden, s. 16). Den dateringen kan också utan hinder gälla runinskriften, som torde ha tillkommit samtidigt med funten.

H. Hildebrands uppgift i *Sveriges medeltid* 3, s. 391, att smeden Udulvs namn skulle förekomma i runskrift på kyrkdörren i Blidsberg, beror på ett missförstånd. Det är fråga om runstenen Vg 170, som nu står på Blidsbergs kyrkogård men tidigare legat i grunden till södra portalen på den gamla kyrkan, vilken revs i samband med uppförandet av den nuvarande kyrkobyggnaden.

Fivlereds sn, kyrkan

Fivlereds kyrka, som saknar torn, har sina båda ringklockor hängande i en trästapel 10 m SÖ om kyrkan. Den ena klockan bär årtalet 1669 och en inskription med utförliga donatorsuppgifter. Den andra, storklockan, är medeltida och har i skriftbanden tecken, som förmodats vara runor. Fig. 368. I kyrkoinventariet 1829 (ATA) noteras båda klockorna, 1669 års samt »1 st. Ringklocka, hvarå synas några få bokstäfver af runskrift, hvilken i sjelfva gjutningen gått förlorad». — C. J. Ljungström nämner i *Redvägs härad* (1861), s. 56, om Fivlereds kyrkklockor, att de »äro tvenne i stapel, och den ena saknar inskrift men säges vara skänkt af en fru Ulfva eller Ylfva till Ulfarp», en tradition som kan följas tillbaka till början av 1700-talet (Harald Ullenius, *Paecile*, hs i Skara Stifts- och landsbibl., bl. 166).

Malm. Höjd 65–82 cm, diameter 69 cm. Kläppen är ny, men den gamla, 55 cm lång, förvaras i klockrummet i stapeln. Slagringen är hög och kraftig, brädden vågrät. På slagringens utsida finnas tre gjutna märken: ett bomärke samt två korsade kors. På klockhalsens övre del finns också ett korsat kors. Av de två 5–6 cm breda skriftbanden sitter det ena runt klockans hals, det andra ovanför slagringen, förhållandevis högt placerat.

I det övre skriftbandet stå två grupper, 10 respektive 30 cm långa, av runliknande tecken, ursprungligen grut ristade i gjutformen, nu svagt upphöjda. Även i det nedre bandet finns en sådan teckenrad, 18 cm lång, fig. 369. Några av tecknen påminna om **u**-runor.

Med en från numismatiken lånad term skulle skriftbandens innehåll snarast vara s. k. förvirrade inskrifter, icke ovanliga vid medeltidens inträde, medan ännu analfabetismen var förhärskande hos gravörer och gjutare och

inskrifternas förlagor ofta ha utgjorts av korrumperade imitationer, se härom *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 5, 1960, sp. 146f.

En liknande inskription har lillklockan i Mofalla kyrka, även till formen lik Fivleredsklockan. Enligt M. Åmark (*Sveriges medeltida kyrkklockor*, 1960, s. 12) är Fivleredsklockan »möjligen från 1100-talet» och måhända tillverkad av samme gjutare som Mofallaklockan. Om Mofallaklockan och dess inskrift, som av Åmark har uppfattats som runor, se s. 414.

247. Hössna sn, kyrkan

Pl. 186, 187

Litteratur: L 1988, T 106. P. E. Lindskog, En kort beskrifning om Skara Stift 5 (1816), s. 280; P. Tham, Anmärkningar i anledning af Herr Prof. Müllers Afhandling om Guldhornen (1817), s. 31f.; Kyrkoinventarium 1829, 1920 (ATA); J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 169; C. J. Ljungström, Redvägs härad (1861), s. 59; G. Brusewitz, Westergötland 1862, s. 137 (ATA); N. G. Djurklou, Antiquitetsintendentens berättelse 1869, s. 237f. (ATA); H. Hildebrand, Sveriges medeltid 3 (1898–1903), s. 714; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 234; H. Jungner, Anteckningar 23/7 1936 (ATA); M. Åmark, Medeltida kyrkklockor (i: Skara stift i ord och bild, 1949), s. 176, i Borås tidning 1/9 1951 (ATA), Sveriges medeltida kyrkklockor (1960), s. 218f.

Äldre avbildningar: Tham a. a. (inskriften); Djurklou, tecknad kopia av inskriften; T 106 (med kopia av inskriften samt träsnitt av S. Welin); Jungner, avklappning (ATA); Åmark a. a. 1960.

I Hössna kyrkas torn hänga två ringklockor. En av dem, storklockan, bär — förutom latinsk bokstavsskrift — en medeltida runinskrift. Även lillklockan härstammar från medeltiden, men den blev omgjuten på 1760-talet. Båda klockorna finnas upptagna i 1583 års kyrkoinventarium (*VFT* 3: 3–4, 1912). Runklockan är alltså i bruk.

Den nuvarande kyrkan uppfördes 1839 strax S om den äldre, medeltida kyrkan, som sedan revs. Av den gamla kyrkan återstår nu endast sakristian, en tid begagnad som arkivlokal, numera bisättningshus.

Medeltidskyrkan var tornlös, och båda klockorna hade före år 1839 sin plats i stapel, så som kyrkoinventariet 1829 uppger: »Tvenne Klockor hänga i Stapel; på den större finnes med gammal Munkestyl följande inskrift, hvars bokstäfver gå från höger till venster ... [även runorna äro redovisade]».

Storklockans inskriptioner hade dessförinnan uppmärksamats. Sålunda åberopar och avbildar Pehr Tham i sina *Anmärkningar i anledning af Herr prof. Müllers Afhandling om Guldhornen* (1817), s. 32f., en uppteckning av båda inskrifterna, som skulle vara utförd »den 26 Aug. 1742 af S. G. W:man, förmodligen salig Prosten Wilszman, en god samlare af Vestgöthiska antiquit. i förra secelet».¹ Likaledes gjordes G. Brusewitz vid ett besök år 1862 i Saleby prostgård uppmärksam på ett meddelande av O. Celsius d. y. den 7/10 1747 »i kyrkoboken» i Saleby: »Jag har äfven en Inscription af en annan kläcka uti Hössna förs.: i Westergjötland, som har årtalet 1340, men med munkstil.» För Celsius var runinskriften på Hössnaklockan således icke känd. P. E. Lindskog noterar klockan i *En kort beskrifning om Skara Stift* 5 (1816), s. 280: »Stora kläcka är guten 1345». Liljegren refererar i *Runurkunder* (1833) inskriften med hänvisning till Thams arbete. Senare har klockan granskats av C. J. Ljungström (*Redvägs härad*, 1861), N. G. Djurklou 1869, K. Torin (*Westergötlands runinskrifter*, 1893), H. Jungner 1936 och M. Åmark.

Malm. Höjd 97–120 cm, diameter 96 cm, tjocklek 6–8 cm. Klockans form är smal med kullrig överdel. Den har praktiskt taget ingen hals samt utvändigt nära nog lodrät slagring, vars underkant är horisontell. Godset är tjockt och ojämnt samt med smärre håligheter. Arbetet är klumpigt utfört. Den nuvarande kläppen är ny. Den gamla, 89 cm lång, med en närmast oval kula förvaras i tornkammaren. Kroppen har två skriftband, det övre 24 cm nedanför plattan, det nedre 20 cm ovanför slagringens underkant. Det nedre bandet, vars bredd är 9 cm, saknar inskrift. I det övre bandet, 8 cm brett, befinner sig större delen av den latinska bokstavsskriften. Den är retrograd och består huvudsakligen av minuskler med en och annan majuskel inblandad. Bokstävernas höjd varierar från 1 till 3 cm. Resten av bokstavsskriften befinner sig strax

¹ Sven Wilszman (1716–1797). W:s samlingar nu i Skara Stifts- och landsbibliotek.